

Zbigniew Herbert – poeta kultury. Analiza wybranych wierszy

1. Cele lekcji

a) Wiadomości

Uczeń:

- zna i wyjaśnia pojęcie klasycyzmu
- zna historyczne odmiany klasycyzmu oraz reprezentantów i ich literackie przedstawienia
- wymienia fakty z biografii oraz najbardziej znane utwory Zbigniewa Herberta

b) Umiejętności

Uczeń potrafi:

- wskazać cechy charakterystyczne twórczości Z. Herberta: motyw kresów, małej ojczyzny, podróże, poezja kultury, poezja wartości etycznych, konfrontacja dziedzictwa z wydziedziczeniem, zwrot ku antykowi
- dokonać interpretacji wierszy: *Apollo i Marsjasz* i *Dlaczego klasycy* oraz skonfrontować ich treść z realiami współczesności

2. Metoda i forma pracy

Wykład, analiza wierszy, dyskusja, nauczanie sytuacyjne

3. Środki dydaktyczne

Egzemplarze wierszy Zbigniewa Herberta: *Apollo i Marsjasz* oraz *Dlaczego klasycy*

4. Przebieg lekcji

a) Faza przygotowawcza

1. Nauczyciel w formie krótkiego wykładu przedstawia informacje o autorze: motyw kresów, małej ojczyzny, podróże (w rozmowie z Adamem Michnikiem o swoich podróżach Herbert opowiada tak: „Płynie się tylko do źródeł, pod prąd, z prądem płyną śmiecie. I czy się dopłynie, czy się nie dopłynie, kształci się, wyrabia mięśnie”).
2. Następnie wyjaśnia, jak należy rozumieć hasło: Herbert – poeta kultury.
Określenie Herberta poetą kultury uzasadnione jest przede wszystkim obecnością dziedzictwa kulturowego w utworach poetyckich: mitów antycznych, Biblii, historii, filozofii, malarstwa i muzyki, literatury, wielkich postaci historycznych i literackich.
3. Potem wyjaśnia pojęcie klasycyzmu – prezentuje jego syntezę, a także innych poetów kultury.
4. Odwołując się do biografii poety, tłumaczy znaczenie hasła: Herbert – moralista.

W centrum utworów umieszcza wysokie, odwieczne wartości etyczne i prowadzi ich wnikliwą analizę z perspektywy człowieka współczesnego, doświadczonego historią i politycznymi przeobrażeniami drugiej połowy XX wieku.

Lata debiutu Zbigniewa Herberta to *świat ruin*, reżim stalinowski, komunizm, relatywizm, a wiersze Herberta to głos humanisty wydobywającego fundamentalną dla kultury humanistycznej wartość ludzkiej osoby, poszczególnego istnienia, wystąpienie przeciw ideologii tamtych lat.

Jak wygląda konfrontacja kultury ze światem współczesnym, skażonym wojną i polityką, konfrontacja dziedzictwa z wydziedziczeniem?

Charakterystyczne dla jego twórczości jest podmiotowość, nawiązania do przeszłości, wydziedziczenie, zwrot ku antykowi.

W wywiadzie z samym sobą, pt. *Rozmowa o pisaniu wierszy*, Herbert napisał: „ (...) jesteśmy ogniwem w wielkim łańcuchu pokoleń. To zobowiązuje”.

b) Faza realizacyjna

1. Przechodząc do analizy utworu, proponuje, by krzyk Marsjasza potraktować jako punkt wyjścia do rozważań o estetyce i etyce.
2. Wyjaśnia, że celem ćwiczenia będzie analiza wiersza *Apollo i Marsjasz* jako reinterpretacji mitu antycznego z punktu widzenia człowieka XX wieku. Pracę uczniów moderuje pytaniami:
  - Jak mitologia przedstawia pojedynek muzyków?
  - Jak w słowie oddany jest krzyk Marsjasza? Jak można go opisać?
  - Co Marsjasz próbuje przekazać? Jakie uczucia uzewnętrznia?
  - Jak reaguje bóg zwycięzca, mistrz o słuchu absolutnym?
  - W jaki sposób Herbert rozwiązuje problem relacji między sztuką a cierpieniem?
  - Jak rewiduje koncepcję klasyków, iż krzyk jest wrogiem poezji, że piękno, które jest harmonijną syntezą prostoty i wielkości, ma swoje odbicie w ciszy i spokoju?
3. Podsumowując pracę uczniów, może wygłosić krótki wykład:

Herbert świadomy jest faktu, iż nasze stulecie, przesycone cierpieniem, domaga się wyrazu. Artysta powinien sprostać zadaniu, jeśli chce, by jego sztuka była prawdziwa. Musi zstąpić z piedestału dziedzictwa do gwałtu i brudu wydziedziczonej współczesności. Poeta stawia zatem pytanie, jak przełożyć na język poezji ból, cierpienie, mękę. Jednocześnie w wierszu *Pan Cogito a pop* (1974) mówi:

„(...) krzyk wymyka się formie
jest uboższy od głosu
i choć (...) wyraża prawdę uczuć
to jednak (...) szuka utraconego raju”

Herbert pozostawia swe pytania i dylematy bez jednoznacznej odpowiedzi. Bowiem w jego poezji nie chodzi, ani o obronę współczesności, ani o gloryfikację przeszłości. Poeta jest zawsze ponad czasem historii i kultury, po stronie człowieka, i to przez wzgląd na jego dobro, zarówno demaskuje słabość współczesnej rzeczywistości, jak też – poprzez świadomość dzisiejszego człowieka, obnaża często zimną, okrutną doskonałość dziedzictwa.

4. Następnie prowadzący prosi o krótką dyskusję na temat: Dlaczego klasycy – żywotność klasycyzmu jako jednego z głównych nurtów naszej kultury. Proponuje, by wykorzystać fragment *Wojny peloponeskiej*, opis własnego, tj. Tukidydesa, losu:

„W porozumieniu ze strategiem Euklesem, dowódcą tamtejszej załogi ateńskiej, wysyłają gońca z wezwaniem o pomoc do drugiego stratega na odcinku trackim, Tukidydesa, syna Olorosa, autora tej książki. (...) Tukidydes wysłuchawszy zlecenia, szybko popłynął z siedmioma okrętami, które miał pod ręką.

Tak się złożyło, że po mej strategii w Amfipolis musiałem dwadzieścia lat spędzić z dala od ojczyzny”.

5. Prosi uczniów o odpowiedź na pytanie: jak powściągliwość w opisywaniu klęski oddaje Herbert? Aby ułatwić pracę sugeruje, by odnaleźć tę najważniejszą zwrotkę, opowiedzieć o jej wyjątkowości i zestawzić ją z tytułem wiersza. Pomocne mogą się w tej pracy okazać odpowiedzi na pytania:
  - W jaki sposób opowiada się tu dramat człowieka?
  - Jakie pojęcia ewokuje wiersz?

c) Faza podsumowująca

Podsumowując lekcję, nauczyciel prosi o zastanowienie się nad problemem, jak nie narażając się na śmieszność lub lekceważenie, można po Oświęcimiu i Kołymie, po Katyniu, po Borowskim i Różewiczu zalecać sięganie po wzory przeszłości, kultywować tradycyjny system wartości?

5. Bibliografia

1. Herbert Zbigniew, *Apollo i Marsjasz; Dlaczego klasycy* [w:] Zbigniew Herbert, *Poezje wybrane*, na angielski przełożyli John i Bogdana Carpenter, Czesław Miłosz, Peter Dale Scott. Wybór Tomasz Kunz, postłowie John i Bogdana Carpenter, Wyd. Literackie, Kraków 2000.
2. Kornhauser Julian, *Uśmiech Sfinksa. O poezji Zbigniewa Herberta*, Wyd. Literackie, Kraków 2001.
3. Kowalczyk Andrzej S., *Klasycyzm dzisiejszy w liryce Zbigniewa Herberta*, „Polonistyka”, nr 3/1986.
4. Walasek Danuta-Opacka, *Czytając Herberta*, Wyd. Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2001.

6. Załączniki

Zadanie domowe

Przeczytaj następujące wiersze: *Nike, która się waha*; *Dwie krople*; *Pan od przyrody*; *U wrót doliny*.

7. Czas trwania lekcji

45 minut

8. Uwagi do scenariusza

Jest to pierwsza w cyklu (obejmującego dwie jednostki lekcyjne) poświęconego analizie wybranych wierszy Zbigniewa Herberta. Temat przewidziano do realizacji w klasie III liceum.